

A SZEGEDI ZSINDELYVÁGÓ MESTERSÉG

JUHÁSZ ANTAL

A zsindelevágás, zsindelevkészítés a múlt század utolsó évtizedeiben a legvirágzóbb szegedi kismesterségek közé tartozott. KULINYI ZSIGMOND a századfordulón még azt írta róla: „Szeged keresett munkásai között is a legkeresettebbek a zsindelevvágók...”¹ Azóta a cseréptető fokozatos elterjedésével elenyészett ez a kismesterség is, mint annyi sok más népi foglalkozás.

Szegednek a múlt században igen fejlett faipara volt. Országoshírű volt a szegedi hajó- és vízimalomépítő mesterség, de nagy hírre tett szert a kocsi gyártás és talicskakészítés is. A faipar felvirágzását az tette lehetővé, hogy Máramarosból és Erdélyből vízi úton nagymennyiségű fenyőszálfát szállítottak a városba, amit helybeli fűrészelők dolgoztak fel. A fenyőszállítás nagyobb mértékben a XVIII. század végén indult meg, bár tudunk XVI. századi, városunkba történő fenyőszállításról is. Zsindelev szavunk éppen a XVI. század elején tűnik föl először okleveleinkben,² megfelelő helyi adatok híján mégsem állíthatjuk, hogy a zsindelev készítése és tetőre való alkalmazása Szegeden már ekkor is virágzott. A mesterség meglétéről először VEDRES ISTVÁN értesít 1799-ben: „Egy fő sós Tisztséget, öt tágas Pajtákkal Fenyő-szál Rév-partot Zsindelev-mettségű házzal A Tisza parttyára rendelt rég Fölsőség Hogy innét segittse szükségét Alföldség”³

Abban az időben a tiszai és marosi faúsztatás révén Szeged már jelentős faipari centrummá vált, így kétségtelen, hogy Vedres megjegyzése már föllendült *szindelmetszésre* utal. Az ipar múlt század eleji állapotáról az 1828. évi összeírás iratai tájékoztatnak. Itt a köznépi téli(!) kenyérkeresetéről a következőket olvashatjuk: »... egynémellyek azomban; de tsak kevesen *Zsindelevet* készitenek, és deszkákat vágnak; de ezen kereset is igen meg tsökkent, miolta a Maroson kész létzeket, deszkákat, és Zsindelevet hoznak.”⁴ A XIX. század első felében tehát a szegedi zsindelevvágó mesterség egy időre visszaesett, aminek az a magyarázata, hogy a Maros mentéről, főleg Lippáról, erről a jelentős

¹ KULINYI ZSIGMOND: Szeged új kora. Szeged, 1901. 612.

² SZAMOTA—ZOLNAI: Oklevélszótár. Bp. 1903.

³ VEDRES ISTVÁN: Nemes, szabad, királyi Szeged várossa meg nagyobbítandó Tanáts-Háza talpkövének le-tétele alkalmatosságára készült versek. Pest. 1799.

⁴ Szegedi Áll. Levéltár, 1828. évi összeírás iratai.

faipari és fazekas gócpontról sok kész zszindelyt és deszkát szállítottak délre. Erről tanúskodnak az 1840-es évekből fennmaradt hídkinyitási iratok is.⁵

Az árvíz után az építési szabályrendeletek tiltják a nádfedele, zsúptető házak építését. Ekkor a cseréptető még nehezen terjed, mert a padlást forróvá, levegőtlené teszi és a kukoricának, paprikának, szalonnának nincs jó helye alatta. Mindezekon felül az egyre általánosabbá váló tűzkárbiztosítás is hozzájárult a zszindelykészítés föllendüléséhez, mert nádtetőre nem lehetett szerződést kötni. A szükségleteket növelte a fejlett szegedi hajóépítőipar is, hiszen a bögöshajókat a superok *sindöjtetéjje*l készítették. 1889-ben 50 zszindelyvágónál 300 munkás volt alkalmazásban, ezen kívül a nagyobb fűrésztelepek is állandóan foglalkoztattak 60—70 zszindelyvágót.⁶ A szegedi zszindelyvágó ipar nemcsak a helyi szükségleteket elégítette ki, hanem az egész Délalföldre és a Dunántúlra is szállított. KULINYI szerint a múlt század végétől kezdve már csökkent a helyi szükséglet, így ettől fogva elsősorban vidékre dolgoztak. Az I. világháború után minimálisra csökkent a kereslet, a mesterség egészen lehanyaglott, de Lippai Imre szegedi fűrésztelepén — saját állítása szerint — még az 1940-es évekig dolgoztak idős zszindelyvágó mesterek.⁷ Neves zszindelykészítők voltak Felsővároson Halász István, Halász Ferenc, Révész János, Lippai Ferenc, Lippai Imre, Alsóvároson Kis Vajas Pál. A zszindelykészítők leginkább Felsővároson vagy a *Kilpalánkon* (a volt Kálvária utca és a Nagy-körút táján) dolgoztak. Régi hagyományok alapján az iparág nem volt képesítéshez kötve, éppen úgy, mint a talicskás vagy a szappanfűző mesterség.

A zszindelykészítésnek igen fontos előkészülete a fa jó kiválasztása. Szegeden csak fenyőfából készítettek zszindelyt, míg Erdélyban ritkábban bükk- vagy cserfából is.⁸ A fenyőfélék közül is a lucfenyő volt a legalkalmasabb, a jegenyefenyőt, erdei fenyőt már nem használták erre a célra.

A fenyőszálak lápon érkeztek a Tiszán Máramarosból, a Maroson Szászrégen, Görgény tájékaról. A szálfákat ökrös szekerekkel *tengölyön* vontatták a munka színhelyére. Az első és hátsó tengelyt szét lehetett választani, hogy a fenyőt a legjobb súlyelosztás szerint helyezték rájuk.

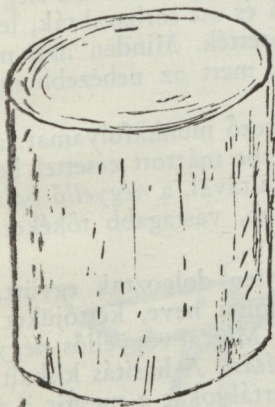
Előbb megpróbálták, alkalmas-e a fa zszindelykészítésre. Lefűrészelték egy *tökét* és azt rögtön *szétnegyellték*. Ha a fenyő *fordultszálú* vagy *kapcsos* volt, zszindelykészítésre nem használhatták, ha viszont simán hasadt, folytatták a munkát tovább. Hozzáértő mester először beosztotta a szálfat és fűrészszel megjelölte, hogy a zszindely hagyományos 17¹/₂ colos hosszúságának megfelelően hol kell a fenyőt elfűrészelni. Ahol a fenyőn ágak nőttek, azt kihagyták, hogy a feldolgozandó *tökék*ben ne legyen csomó. Ezek a kihagyott fahasábok a *kerekítések*, fele a gazdáé, fele a munkásoké volt. A szálfákat *körösztvágó-fűrészszel* ketten fűrészelték. Ez volt a zszindelykészítés első munkafolyamata: a *tökevágás* vagy *tökebevágás*.

⁵ Szegedi Áll. Levéltár, Jegyzéke azon Hajóknak... amely Nemes Szabad Királyi Szeged Várossa Tiszai Híd Kinyitáskor és Rév-kötél leeresztéskor x-ik évnek lefolyása alatt — által keresztül menendenek.«

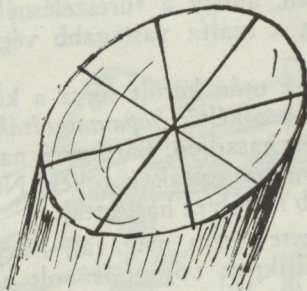
⁶ KULINYI Zs. i. m. 612.

⁷ Lippai Imre (szül. 1876) először a supermesterséget tanulta ki Privinszki Jánosnál. Miután fölszabadult, Tóth Ferenc és Tombác hajóépítő telepén dolgozott, majd lekerült a Vaskapu-szabályozáshoz. Hazakerülve Lippai Ferencnél dolgozott, mint zszindelykészítő. Később fatelepe volt. A zszindelykészítésre vonatkozó adatainkat, a speciális szegedi szak kifejezéseket Tőle jegyeztük le.

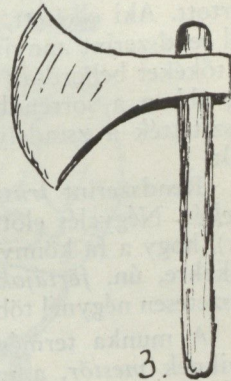
⁸ HAÁZ FERENC: Udvarhelyszéki famesterségek. Kolozsvár, 1942.

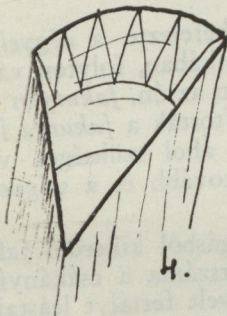
1.

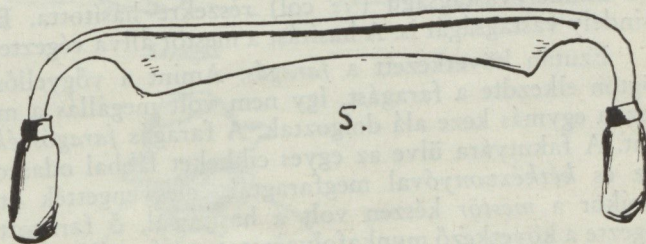
2.

3.

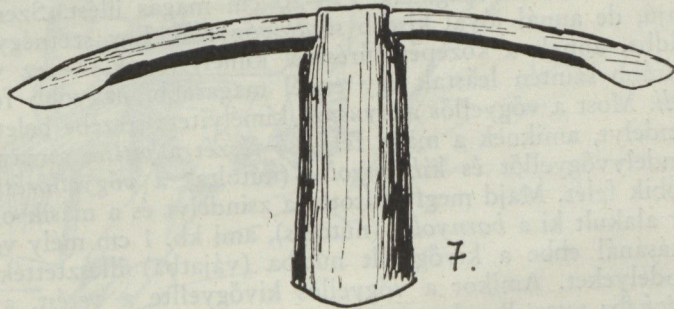
4.

5.

6.

7.

1. tőke, 2. négyelés, 3. négyelős balta, 4. hasítás,
5. kétkezvonzó, 6. kész zsindele, 7. zsindelevőgyelő

A munka hajnali 4 órakor kezdődött és napáldozatig, nyáron este 8 óráig tartott. Aki elkésett, egy deci pálinkát tartozott fizetni a *kompaniá*-nak. Reggel rendszerint annyi tőkét fűrészeltek le, amennyi egy napi munkára elég volt. A tőkéket behordták a műhelybe, nyáron a szín alá és ott sorbarakták, lehetőleg abban a sorrendben, ahogy a fűrészelésnél leejtették. Minden nap mások készítették a zszindelyt a szálfá vastagabb végéből, mert az nehezebb munka volt.

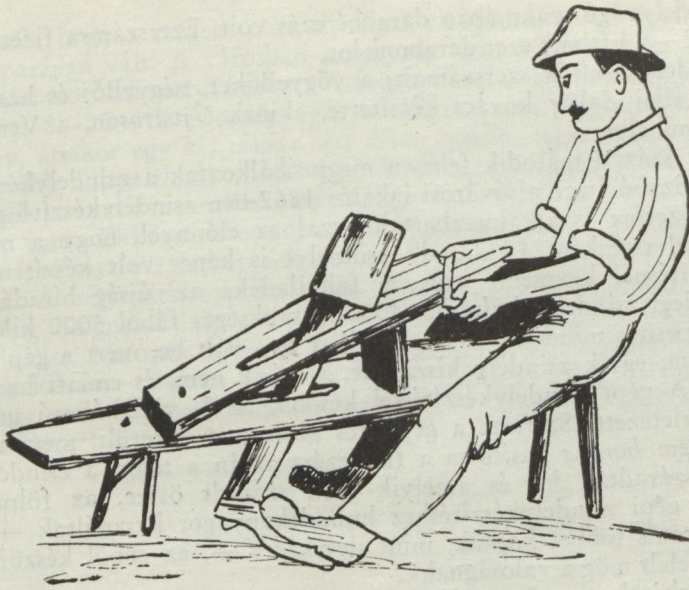
Rendszerint *frustok* után került sorra a következő munkafolyamat, a *négyellés*. Négyelés előtt a tőkéket *bepamacsolták* (vízbe mártott ecsettel bekenték), hogy a fa könnyen hasadjon. Bárdszerű nagy baltával, a *négyellő baltával* cikkekre, ún. *fértájokra* hasították a tőkét. Nagyobb, vastagabb tőkét természetesen négynél több fertályra hasították.

A munka természete hozta magával, hogy ketten dolgoztak együtt. Az egyiknek *mestör*, a másíknak *vögyellős* volt a szakmai neve, kettőjüket egy *széknek* nevezték. A négyellést a vögyellős csinálta. Míg a vögyellős *négyellt*, a mestör már megkezdte a következő munkát, a *hasítást*. A hasítás kisbaltával és egy fafurkóval végezték. Az ékalakú cikkeket, fertályokat a mestör a zszindely szélességének megfelelő sorokra (3 col) osztotta, majd ezeket a kisbaltával zszindelyvastagságú ($1/2$ col) részekre hasította. Ezzel egyben megadta a zszindely vastagságát is. A hasítást a mestör állva végezte.

Ezután következett a *faragás*. Amint a vögyellős befejezte a *négyellést*, rögtön elkezdte a faragást, így nem volt megállás a munkában, folyton váltokozva egymás keze alá dolgoztak. A faragás *faragószéken* az ún. *fakutyán* történt. A fakutyára ülve az egyes cikkeket lábbal odaszorították a *fakutya* fejéhez és *kétkézvonyóval* megfaragták, elegyengették ott, ahol szükséges volt. Amikor a *mestör* készen volt a hasítással, ő faragott tovább és a *vögyellős* végezte a következő munkafolyamatot, a *vögyellést*.

*Vögyellés*nél a zszindelyvágó ülve dolgozott, a faragásból kikerülő faforgácsból készített magának 15—20 cm magas ülést. Szerszáma a csákányformájú, de annál jóval kisebb *sindőjvögyellő*. Egy szétnégyelt fertályt leástak a földbe, annak a közepét fűrésszel kimélyítették, — ez volt a *nyustok*. Ettől hátrább szintén leástak egy ennél magasabb, nagyobb fertályt, — ez volt a *pitli*. Most a vögyellős a *nyustok* kimélyített részébe beletett 6—7 megfaragott zszindelyt, amiknek a maga felé eső részét a *pitlire* támasztotta. Kézbe vette a zszindelyvögyellőt és *kibornyolta* (nútolta) a *vögyellőrészt*, a zszindely vastagabbik felét. Majd megfordította a zszindelyt és a másik oldalról is *kivögyellte*. Így alakult ki a *hornyolás* (nútolás), ami kb. 1 cm mély volt. A zszindely tetőre rakásánál ebbe a kivögyellt nút-ba (vájatba) illesztették az egymás melletti zszindelyeket. Amikor a vögyellős kivögyellte a *vetést*, a kész zszindelyeket a *kalickába* tette. Rendszerint 7 zszindelyt tett egyszerre a *nyustokba*, ez volt egy *vetés*, így 14 vetésből lett egy *száz*. Egy *pakliba* vagy egy *százba* 98 kész zszindely volt, kettőt a *sindőjmaddzagra* vagy drótra számítottak föl.

Egy *szék* egy nap alatt 2—3000 zszindelyt készített el. Rövidebb napokon kevesebb, nyáron — amikor este 8 óráig dolgoztak — több volt a napi teljesítmény. Egy-egy zszindelyvágónál 4—5 *szék* dolgozott együtt. A munkások nem változtatták helyüket. Az idősebbje volt a mestör, a fiatalabbak pedig a vögyellősök, de előfordult, hogy a zszindelyvágó idős korára is vögyellős maradt.

faragás

vőgyelés